

K MIESTU A VZŤAHU FILOZOFIE A SOCIOLÓGIE V JEDNEJ TEORETICKEJ KONCEPCII

KAROL KOLLÁR, Filozofický ústav SAV, Bratislava

KOLLÁR, K.: Towards the Place and Relationship of Philosophy and Sociology in One Theoretical Conception
FILOZOFIA 58, 2003, No 10, p. 727

The author analyses the development of the views of A. Sirácky from the second half of the 1960s on the role of philosophy and its relationship to the newly established sociology. It was a period, when the most part of the humanities felt themselves free and independent. During the normalisation period this process was violently interrupted. The author's point is, that A. Sirácky as a representative of Slovak intellectual elite also took part in this process, enforced from outside. In spite of certain criticism against Marxist dogmatism he himself in his conception pursued consequently a dogma, according to which both sociology and philosophy are ideological disciplines.

*Predovšetkým si stále musíme pamätať to,
na čo intelektuáli bežne zabúdajú: že ľudia
sú dôležitejší než pojmy a musia pred nimi
dostať prednosť. Najhoršia zo všetkých
krutovlád je bezcitná tyrania ideí.*

Paul Johnson

V druhej polovici 60. rokov minulého storočia u nás v teoretických kruhoch kulminovala diskusia o mieste a funkcii reetablujúcej sa sociológie. Týkala sa vymedzenia jej špecifického referenčného rámca, ako aj jej vzťahu k ostatným blízkym vedným disciplinám, najmä filozofii. Do tejto diskusie aktívne vstúpil i A. Sirácky, ktorý na prelome 40. a 50. rokov sa kontroverzným spôsobom, z ideologických dôvodov, aktívne podieľal na jej inhibícii a deštrukcii.

V roku 1966 vychádza A. Siráckemu publikácia pod názvom *Sociológia (teória, metódy, problémy)*. V úvode ku knihe z roku 1965 autor definuje jej cieľ pomerne skromne: týmto cieľom je "... najmä naznačiť širokú problematiku, ktorej riešenie stojí pred sociológiou v terajšej etape jej formovania a rozhraničenia najmä v súvisi s filozofiou (historickým materializmom). Tento fakt vo veľkej miere determinoval i štruktúru samotnej knihy." ([1], 10) Publikácia, ako sme sa už o tom krátko zmienili v štúdiu venovanej teoretickej produkcii A. Siráckeho v 60. rokoch minulého storočia ([6], 732), plnila o. i. funkciu prvej slovenskej príručky sociológie, vydané u nás po 2. svetovej vojne a používali ju desiatky poslucháčov revitalizovanej Katedry sociológie UK. Publikácia bola vydaná v náklade 5000 výtlačkov, čo i na súdobé pomery bol náklad značne vysoký. Kniha vyšla v čase nastupujúceho politického odmäku a v čase skromného nástupu a znouetablovania už "marxistickej" sociológie na javisko

vedeckého života na Slovensku. Práca je písaná na pomedzí filozofie, sociológie a súdobej vládnucej ideológie, pričom poradie týchto fenoménov nezodpovedá ich váhe. Táto je premenlivá od kapitoly ku kapitole, pričom ideologický rozmer je viac-menej stále prítomný, prierezový.

V dôsledku vývinu a premeny ťažiska orientácie teoretického bádania A. Siráckeho je časť publikácie venovaná vzťahu sociológie a príbuzných disciplín, najmä však filozofie (rozumej marxistickej). Z tohto hľadiska je relevantným tvrdenie autora, ktoré v publikácii opätovne akcentuje, že mu ide o "... jednotu teórie a empirie a úzku spojitosť (nie totožnosť) sociológie a filozofie" ([1], 12). Uvedené je potvrdením istého pozitívneho vývinu v názorovej orientácii A. Siráckeho, keď prekračuje staré dogmy, stotožňujúce sociológiu s historickým materializmom. V tomto prekonanom poňatí sa na vyššie uvedenom základe argumentovalo o zbytočnosti existencie samotnej vedeckej disciplíny - sociológie.

A. Sirácky k tomu so zrejším uspokojením poznamenáva, čo síce je možné chápať aj ako parciálnu kritiku svojich vlastných starších názorov, že "... vec sa pohla a že dnes medzi marxistami prevláda názor, že marxistická sociológia je potrebná" ([1], 15). Pokiaľ ide o vzájomný vzťah filozofie a sociológie, ktorý bol predmetom diskusií a sporov súdobých teoretikov, zaoberajúcich sa predmetnou témou, A. Sirácky akcentuje stanovisko, ktoré - odhliadnuc od celého, v publikácii trvale prítomného rigidne ideologického rozmeru - pôsobí akceptabilne. Podľa autora teda zatiaľ čo filozofia je veda "... syntetická, zahrnujúca v sebe celkovú problematiku sveta a človeka (prírody, spoločnosti a myslenia), sociológia je 'osobitná' veda, len o zákonoch spoločnosti, pričom, prirodzene, neruší sa jej spojenie s filozofiou" ([1], 31).

Obdobne hodnotí ťažiskovú myšlienku A. Siráckeho, viažucu sa k vzťahu uvedených disciplín, aj J. Uher. Autor v obsažnej a na danú dobu nezvykle objektívnej, až kritickej recenzii, publikovanej pod názvom *Sociológia z teoretického a filozofického pohľadu*, upozorňuje, že ide o prácu autora, "... ktorý nielenže odmieta redukciu sociológie na empiricko-pozitivistickú faktografiu, ale ktorý ju vyslovene a programovo poníma i postuluje ako 'empiricko-teoretickú vedu' s nemalým akcentom práve na teóriu, na teoretický a metodologický prístup k sociálnej realite" ([2], 85). V tomto, ako aj v úzkej teoretickej previazanosti sociológie s filozofiou vidí J. Uher aj jeden z dôvodov, prečo recenzovanej práci by mali venovať pozornosť aj filozoficky orientovaní teoretici. J. Uher v svojej veľmi kultivovanej a s nadhľadom písanej recenzii, samozrejme, rešpektujúcej dobové limity, opodstatnene postrehol snahu A. Siráckeho o vymedzenie autonómneho referenčného rámca sociológie. I jej vlastného predmetu a miesta vo vede vôbec, pričom za základnú podmienku považuje potrebu diferencovať medzi vtedy priorizovaným, privilegovaným a zároveň petrifikovaným chápaním historického materializmu (ďalej *hm*) ako dostatočného substituenta denunciovanej sociológie. Venovať priestor bližšej analýze takéhoto z dnešného pohľadu oprávnené obsolétneho problému by sa mohlo javiť zbytočnou reanimáciou prekonaného. Ale z hľadiska historického skúmania je tento moment dôležitý, pretože to znamenalo istý prelom do súdobého teoretického monolitu a deklarovanie istého odklonu od fundamentalistických pozícií, názorov stúpcov *hm*, ponímaného ako univerzálnej vedy o spoločnosti, ktorý vraj môže po istej modifikácii dostatočne dobre plniť aj funkcie prislúchajúce sociológii.

Názorový zmätok a chaos, ktorý vládol medzi súdobými teoretikmi, zaoberajúcimi sa problematikou vzťahu *hm* a sociológie, Sirácky reflektoval a pokúšal sa nájsť prijateľné východiská, pochopiteľne, vždy na báze rigidného marxizmu. Uvedené do istej miery evokuje známu paralelu s hľadaním kvadratúry kruhu. Konkrétne sa k tomuto stavu, resp. sporu vyjadruje takto: "Pomer marxistickej sociológie k historickému materializmu je dnes najzamotanejší a najprotirečivejší problém marxistickej teórie. Diskusie neprestávajú, a nie je možné sa ani len pokúsiť o zhrnutie článkov, úvah i diel, písaných o tejto téme... Je to už pomerne slušná literatúra, no nemožno povedať, že by v týchto prácach existovala zhoda aspoň v základných otázkach." ([1], 32) Sirácky v snahe zdôvodniť potrebu rozvíjania sociológie (marxistickej) ako osobitnej vedy s vlastným zvláštnym predmetom oponuje v svojej kritike tým predstavám dogmatikov m-1 teórie, ktorí takúto potrebu odmietajú. Zároveň neakceptuje názor, že sociológiu je treba ešte len začať budovať, a naopak tvrdí, že sociológia je síce ešte mladá veda, ale jej prítomnosť je už nespochybniteľná. Tento relatívne lucidný moment v Siráckeho snahách o získanie miesta pre revitalizovanú sociológiu si všimol aj J. Uher a pozitívne ich hodnotí v už spomenutej recenzii. J. Uher v komprimovanej podobe ich podáva nasledovne: "Sirácky zásadne polemizuje proti týmto názorom, vyvracia ich nedomyšlené a labilné stanoviská, dokazuje, že hm od jeho všeobecnej vedeckej úlohy 'oslobodzovať' netreba ani nemožno, lebo jeho špecifickosť spočíva práve v tom, že je všeobecnou, filozofickou teóriou spoločenských javov a týmto svojim charakterom plní funkciu všeobecnej filozofickej teórie pre všetky spoločenské vedy. Naproti tomu sociológia ako osobitná spoločenská veda (popri ekonómii, historiografii, etnografii atď. zapodieva sa analýzou určitých, najmä štruktúralno-sociálnych javov. Je to osobitná veda, ktorá má svoj predmet i svoje konkrétne metódy bádania, odlišné od filozofických metód." ([2], 87)

Pravda, Uher si všíma v Siráckeho práci aj jeho chápanie postavenia sociológie, jej dislokácie, na kontinuu ktorého hraničnými bodmi sú empiria a teória. Siráckeho stanovisko predstavuje akýsi hybridný kompromis, keď sociológiu chápe ako "...osobitnú empiricko-teoretickú vedu, ktorá má úzky vzťah k filozofii hm, ale nie je s ním v svojom rozsahu, zameraní a používaní metodík totožná" ([2], 87).

J. Uher v svojej analýze Siráckeho práce identifikuje i ďalšie otázky súvisiace s uvedenou problematikou. Medzi ne patrí i tá, či je sociológia filozofickou vedou, či nie, resp. či je sociológia výlučne empirická veda a podobne. Vcelku pozitívne vyznievajúca recenzia monografie má však aj prekvapivo otvorené, až kritické miesta, kde J. Uher vyčíta autorovi, že načrtnuté problémy v publikácii sú len nahodené a nedoriešené a že "... výklad nie je vždy systematický, ale miestami je skôr esejisticko-inšpiratívny. Prehľad vývinu sociologických názorov je až príliš stručný, miestami kusý a útržkovitý... Niektoré otázky skúmanej problematiky podáva dosť tradične, aj keď v novom terminologickom a štylistickom rúchu." ([2], 87) J. Uher autorovi tiež vyčíta zneprehľadnenie publikácie nadmierou poznámok a odkazov na domácu a svetovú literatúru, ktoré podľa neho nie sú vždy funkčné a potrebné pre kvalitu textu, ba dokonca že niektoré nemajú bližší vzťah k skúmanej problematike. Tieto podľa nášho názoru oprávnené, výstižné, kritické postrehy kulminujú v recenzentovej poznámke pod čiarou, kde Uher už priamočiaro pripomína, dodajme, že s nadčasovou platnosťou, vzťahujúc sa nielen na autora, ktorého prácu posudzoval, že "...v prísne koncentrovanej monografii

by zrejme nemalo byť to, čo bezprostredne a priamo nesúvisí s pertraktovanou problematikou. Zásada 'všetko so všetkým súvisí' je tu neznesiteľná." ([2], 91)

Vráťme sa však k nosnej téme našej úvahy, týkajúcej sa vývinu názorov A. Siráckeho na miesto sociológie a filozofie, ich vzťahu v jeho koncepcii. Túto problematiku totiž A. Sirácky nepúšťa zo zreteľa ani v ďalšom svojom tvorivom období a v roku 1968 k tejto téme publikuje ťažiskovú stať *Štruktúra sociológie a filozofie vo vzťahu k vedám o človeku*, kde ďalej rozvíja a domýšľa svoje úvahy, naznačené už v monografii *Sociológia*.

Autor state pri svojej analýze vychádza z predpokladu, že súdobá spoločnosť (pripomíname, že stať vyšla v 3. čísle periodika *Filozofia* v r. 1968) sa dostáva už do fázy istej sebareflexie, do fázy sebapoznávania a sebauvedomovania. V súvislosti s rozvojom týchto procesov sa podľa Siráckeho "...vynárajú základné problémy sociálnej štruktúry a dynamiky, ako i potreba vybudovania štruktúry marxistickej vedy o spoločnosti" ([3], 289). Autor tu rozvíja myšlienku, že problematika človeka a spoločnosti sa stáva v súčasnosti predmetom záujmu množstva vedných disciplín, medzi ktorými menuje dokonca aj "...konštituujúcu sa politikológiu" ([3], 289), ktoré poskytujú parciálne pohľady na fragmenty skúmanej reality. Pre riešenie aktuálnych problémov doby (sem autor ako samozrejmosť zaraďuje i vtedy v publikáciách frekvencované tzv. problémy socialistickej spoločnosti a socialistického človeka) sú už tieto parciálne poznatky nedostatočné. Podľa autora však "...problémy sú také zložité, zamotané, diferencované z hľadiska špecifčnosti jednotlivých vied, ale i spoločné, so zreteľom na 'totalitu' človeka, že sa zdá byť oprávnené úsilie po vytvorení komplexnej vednej disciplíny: vedy (vied) o človeku" ([3], 289).

Autor sa vo vstupnej časti štúdie pokúša aj naznačiť východisko, ktoré by ho mohlo teoreticky priviesť k vytvoreniu koncepcie komplexnej vedy, resp. vied o človeku. Považujeme však za potrebné upozorniť, že autor úvah v stati sa i tu hlási k ideovým koncepciám m-l a výslovne odmieta nemarxistické prístupy. Ako axiómu postuluje tézu, že spoločenské vedy nie je možné budovať mimo teórie m-l. Autor state zrejme s istou nevôľou v danom období vnímal závan liberalizácie tých čias v spoločensko-vednom bádaní, a filozofickom zvlášť, keď výstražne poznamenáva: "Je neveriteľné, aký zmätok tu vládne, ako sa preberajú (nekriticky) rôzne pojmy a kategórie z arzenálu nemarxistickej vedy a filozofie, a takto 'nestrávené' v marxistickej dialektike neraz vedú aj ku koexistencii v ideologickej sfére." ([3], 290) Riešenie, podľa zásad ním pertraktovaných, vidí v dôslednom rešpektovaní marxistického supersystému, ktorý je podľa neho relatívne otvorený a v rámci ktorého je možný vznik nielen nových vedných disciplín, ale i konštituovanie vied o človeku. Tento problém - konštituovanie vied o človeku - však Sirácky vidí zatiaľ v štádiu "dozrievania" a v tomto smere je do istej miery skeptický, čo nachádza vyjadrenie i v jeho nasledovnej formulácii: "Dôvodí sa (právom), že jednotlivé spoločenské vedy (filozofia i sociológia) nestačia objasniť zložitú problematiku človeka a spoločnosti. Narážame v tejto veci na ťažkú situáciu. Tak sa zdá, že šírka problémov a rôznosť aspektov (i metód skúmania) neumožňuje už dnes (podč. K. K.) dospieť k jednoznačnému názoru." ([3], 291) Podľa mienky autora je možné v súčasnosti identifikovať dve základné koncepcie, resp. dva ťažiskové modely vied o človeku. V prvom modeli figuruje veda o človeku ako "...logicky koherentný

systém, podľa možnosti exaktne formalizovaný v matematických symboloch" ([3], 291). V druhom modeli je veda o človeku chápaná ako istá "...zbierka, resp. suma 'problémových okruhov' rôznych samostatných vied. Len niektoré čiastky a aspekty bolo by možné zhrnúť do tohoto 'systému', ktorý by spočíval viac-menej vo voľnej organizačnej väzbe" ([3], 291).

Samozrejme, že s takto načrtnutými koncepciami, resp. modelmi vied o človeku sa Siráckemu vzápätí vynárajú nadväzujúce problémy a otázky, ktoré síce zaznamenáva a čiastočne identifikuje, ale na ne nenachádza relevantnú odpoveď. Medzi tieto patria najmä otázky: ktorá vedná disciplína by tvorila tzv. jadro koncipovaného komplexu, ako i problém stanovenia objektívnych kritérií pre prípadné zaradenie či nezaradenie niektorých vedných disciplín do uvedeného komplexu. Trochu pesimisticky, až defetisticky, ale aj alibisticky, priznávajúc možné, dodajme, že vysoko pravdepodobné, intervencie z mimovedeckého prostredia, znie jeho formulácia, v ktorej sa zamýšľa nad výberom možného modelu komplexnej vedy o človeku.

"O tom, ktorá z týchto (a ďalších) koncepcií 'zvítazi' (ak vôbec vznikne takáto 'globálna' vedná disciplína), bolo by dnes zbytočné uvažovať. O spore rozhodnú pravdepodobne nielen 'čisto' vedecké zretele... úvahy o týchto problémoch by ma ďaleko zaviedli, a preto ich necháme stranou." ([3], 292) Napriek uvedenému priznaniu usmerňovania vedy z nevedeckého (rozumej z politických štruktúr) prostredia, ktoré A. Sirácky považuje za otvorený problém, autor tu akcentuje nezastupiteľnosť filozofie a sociológie. Predestinuje im významné miesto v koncepcii komplexnej vedy o človeku a argumentuje pritom logicky predmetom záujmu ich skúmania, a to tým, že "človek, jednotlivec, osobnosť sa vždy chápe v sústave spoločenských vzťahov (problémy sociológie), sú závažným rozmerom všeobecnej problematiky sveta, objektívnej reality ako 'supersystému', 'globálu totalít' (problémy filozofie)" ([3], 292).

Pokiaľ ide o samotný vzťah a postavenie týchto vedných disciplín, autor venuje tomuto problému pozornosť v časti štúdie ktorú nazval príznačne *Niektoré aspekty vzťahu sociológie a filozofie*. Tvrdí tu, že tento problém sa aktualizoval najmä so vznikom marxistickej sociológie ako samostatnej vedy. Potom, čo odmieta názory podľa neho najmä empiricky orientovaných sociológov, ktorí vraj zastávajú stanovisko, že marxistická spoločenská teória vzniká až teraz, Sirácky prezentuje dve súčasné koncepcie, resp. prístupy riešenia vzťahov medzi filozofiou a sociológiou. Alebo, ako to on sám nazýva, predkladá dve "extrémne" koncepcie sporu medzi týmito disciplínami. Tu sa Sirácky evidentne vracia k svojim názorom publikovaným už v monografii *Sociológia*, keď obe uvedené koncepcie identifikuje a odmieta. Prvá koncepcia, ktorú zastávajú najmä niektorí filozoficky orientovaní sociológovia, tvrdí, že "základné otázky spoločenského vývinu (najvyšší stupeň generalizácie sociálnych javov, ich formalizáciu v matematických symboloch) má riešiť hm. Z týchto dôvodov nie je potrebná osobitná veda o spoločnosti, stačia len sociologické výskumy" ([3], 293). Toto stanovisko Sirácky zamieta ako dogmatické a neadekvátne dosiahnutému vývinu v teoretických disciplínach. Zároveň ale aj upozorňuje, že u niektorých iných súdobých teoretikov sa prejavuje odlišná "jednostranná tendencia úplne izolovať sociológiu od filozofie, od všeobecnej teórie, a nezávisle od nej rozvíjať len empiriu a metódy, hľadať 'v

pravidelnosti' prípadne 'zákona stredných dosahov' namiesto všeobecných sociologických zákonov" ([3], 293).

Oba tieto prístupy autor príkro odmieta ako "nedomyšlené, nedôsledné, logicky protirečivé tendencie a koncepcie, ktoré neprispievajú ani filozofii, ani sociológii" ([3], 293). Vo vzťahu k druhej koncepcie upozorňuje a zároveň využíva vo svojej argumentácii, že i v súčasných sociologických dielach západnej proveniencie je badateľný ústup od tzv. čistého empirizmu, a odvoláva sa konkrétne na prácu P. A. Sorokina *Sociologické teórie dneška* (*Sociological Theories of Today*, New York, London, Tokyo 1966). Podľa Siráckeho P. A. Sorokin "rázne odmieta jednostrannosť atomistických, nefilozofických, empiristických 'fact finding' teórií zapodievajúcich sa analýzou druho-radých a treťoradých sociálnych fenoménov a podceňujúcich teóriu a systém v sociológii" ([3], 293). A. Sirácky tu intenzívne hľadá plauzibilný kompromis tak, aby sa nedopustil teoretickej herézy voči vládnucej ideológii. Podstata problému v spore medzi filozofiou a sociológiou a zároveň základná otázka spočíva podľa neho v tom, "či je *hm*... ako teoretická a metodologická báza interpretácie všetkých spoločensko-historických procesov (pochopiteľne, v ortodoxnom marxistickom poňatí - pozn. K. K.), časťou - teóriou filozofie, alebo je všeobecnou vedou o spoločnosti... toto je základná otázka, otázka konceptu a systému vo vedách... v jednotlivých spoločenských vedách a so zreteľom na filozofiu a sociológiu - zásadná otázka ich štruktúry a kategórií" ([3], 293).

V tejto súvislosti A. Sirácky žiada, aby sa naďalej nenechávala nevyriešená otázka, ako píše, rozhraničenia medzi filozofiou a sociológiou. Akcentuje tu tiež, že nie je možné tu naďalej udržiavať pri živote petrifikovanú dogmatickú štruktúru *hm* v intenciách zastaralej stalinistickej koncepcie. Vo svojej "osvietenej kritike" ide ešte ďalej, keď vyčíta súdobým príručiekám *hm*, že v nich nie je ani filozofia, ani sociológia, ale že ich náplňou je skôr zrejme "programové zoskupenie apoletického charakteru, učebnej látky často len formálne ucelenej" ([3], 294). Týmto spôsobom sa vytvorí potom priestor pre formovanie sociológie (rozumej marxistickej - pozn. K. K.) ako osobitnej teoreticko-empirickej vedy - s rozsiahlymi vedeckými kompetenciami a metodologickou výbavou. Ba dokonca sociológia v takto poňatom chápaní nesmie zostať na úrovni "faktorovej analýzy", ale musí ísť od objasňovania javov, faktov, relácií, pravidelností a funkcií ku koncepcii zákonov rôznych rovin a od sociologickej teórie k spoločensko-politickej praxi ([3], 294), tak s ideologickým vyústením uzatvára svoju rozsiahlu úvahu A. Sirácky. Žiada sa pre komplexnosť obrazu dodať, že túto štúdiu publikoval Sirácky nie ako radový vedecký pracovník, ale ako vysoko postavený predstaviteľ politickej a štátno-administratívnej elity a že jeho konklúzie neboli len prostými teoretickými konštrukciami spoločenského vedca, ale treba ich vidieť v svetle, či skôr v tieni, ideologicko-politických konotácií. Ale aj pragmatických osobných profesionálno-funkčných aspirácií.

V *Studia Sociologica* v I. čísle v roku 1969 A. Sirácky publikuje ďalšiu rozsiahlu stať pod názvom *O vzťahu sociológie a filozofie* (22 s. tlačených). Tento text je "pozoruhodný" z viacerých aspektov. Jednak ide o vnútornú nekonzistentnosť state, ktorej časti len veľmi voľne súvisia a mnoho nových myšlienok neprinášajú. Jej prvá časť - konkrétne ide o strany 7, 17, sú úplne identické (vrátane poznámkového aparátu) so

štúdiou publikovanou vo Filozofii 1968 č. 3. Na prvú časť štúdie nadväzuje subkapitola nazvaná *Od sociologickej teórie k spoločensko-politickej praxi*, ktorá skôr voľnejším esejistickým štýlom hovorí o možnej "kultivácii" a "formovaní" dobovej fikcie "socialistického človeka", ako aj o úlohe jednotlivých spoločenských vied v tomto "procese". Autor v týchto súvislostiach má na mysli najmä sociálnu psychológiu, sociológiu a filozofiu. Dôležitú úlohu pripisuje socializácii osobnosti prostredníctvom kolektívu. Na túto tému rozvíja ďalej svoju repliku a prichádza k pomerne paradoxne vyznievajúcej poznatku či záveru, že je treba "postupne prekonávať" aj na rovine myslenia - dogmatickú, "kultovskú" a marxistickú deformovanú koncepciu rozloženia osobnosti a celej psychickej sféry jednotlivca v nediferencovanom a nivelizovanom kolektíve" ([4], 19). A takýmto svojským spôsobom zasa autor sa pokúša vysvetliť patogenézu sociálne-deviantného správania osobností, ktoré sa podľa neho vyčleňujú z takzvanej totálnej socializácie socialistického človeka: "Socialistický systém je so svojou podstatou 'zdravou spoločnosťou' (termín zdravá spoločnosť prevzal A. Sirácky od E. Fromma, ktorý v roku 1955 publikoval prácu *The Sane Society*. A. Sirácky ho tu prekvapivo nazýva pokrokovým sociológom a sociálnym psychológom - pozn. K. K.), práve nesocialistickou a nedemokratickou činnosťou samoúčelného administratívno-byrokratického aparátu môžu aj v socializme vzniknúť 'nezdravé kolektívy' a s nimi aj 'sociálne psychologicko-morálne chorí jednotlivci.'" ([4], 21) Zdá sa, že v tejto koncepcii sociálneho determinizmu, v sentenciách ideológie kolektivismu sa autor vracia vo svojich úvahách k začiatkom svojej teoretickej tvorby. Konkrétne v článku publikovanom na stránkach Revue DAV Jar 1925 A. Sirácky napísal, že "mentálne fyzická konštrukcia človeka je výplvom vývojového procesu ľudskej spoločnosti. Rozumejme: produktom kolektívnej sily, nie invencie jednotlivcov alebo dokonca nejakej strašnej nezameniteľnej sily prírodnej, alebo metafyzickej. Podľa toho individuum nemôžeme stavať proti spoločnosti, lebo je ono organickým členom kolektíva" ([5], 25).

Medzi oboma textami autora síce leží 50 rokov, ale ako vidieť z jednoduchej komparácie oboch, A. Sirácky v hodnotení zásadného vplyvu sociálneho prostredia na osobnosť človeka výrazne nepokročil a zostal na platforme ideí sociálneho inžinierstva. V intenciách týchto ideí potom A. Sirácky považuje za rozhodujúce to "že človek, jednotlivec, osobnosť a s nimi i 'malé skupiny' sa tvoria a formujú v rámci základnej skupiny (triedy) a v závislosti od charakteru sociálneho systému" ([4], 23).

Tretia časť textu štúdie nazvaná *Filozofická a sociologická prolegomena k problému človeka* autor sa apelatívnym spôsobom dožaduje väčšej "angažovanosti" spoločenských vied pri riešení toho, čo nazýva integrálnymi problémami človeka. V tomto procese zvláštnu úlohu pripisuje práve filozofii a sociológii. (Seba)kriticky priznáva nedostatočnú aktivitu spoločenských vied pri poznávaní sociálnej reality a miesta človeka v nej. Konštatuje, že v marxistickom myslení doposiaľ bolo "mnoho bielych miest a neproblémov" ([4], 24). Spoločenské vedy, najmä filozofia, sociológia a sociálna psychológia, vraj nevenovali dostatočnú pozornosť, ako píše, procesu formovania človeka a ani analýze socializačného procesu. Zaujímavé je v tejto súvislosti, že v poznámke k uvedenému textu A. Sirácky vtedy ešte pozitívne hodnotí dnes už kultovú prácu P. Machonina a kol. *Sociální struktura socialistické společnosti. Sociologické problémy soudobé československé společnosti*, Praha 1968. Práca bola neskôr v "normalizačnom"

období daná na index a ocitla sa medzi tzv. prohibítnou literatúrou, pretože vraj nedosta- točne reflektovala triednu štruktúru spoločnosti a priorizovala stratifikačné prístupy.

A. Sirácky v závere svojich úvah o súčasných problémoch človeka, o možnom ka- tastrofickom vývoji (pripúšťa možnosť nukleárnej svetovej vojny) pesimisticky pozna- menáva, že takúto "hraničnú situáciu ani filozofia ani sociológia (ani všetky vedy dohromady)" ([4], 27) nevyriešia. Napriek tomu však sú spoločenské vedy povinné zaoberať sa aktuálnymi súdobými problémami a načrtávať pravdepodobné alternatívy riešení. V tejto úvahe sa opäť vracia k vymedzeniu funkcií a miesta filozofie a sociológie a odvetvových sociológií pri odhaľovaní "tváre" človeka ako tvorcu. Vo svojej ostatnej práci zo záveru 60. rokov, venovanej tejto problematike, píše o tom takto: "Filozofia odhaľuje podstatu človekovej existencie..., ale konkrétnejšie o človeku ako o tvorovi neznámom 'neprebádanom' hovorí sociológia, história, archeológia, ekonómia, etnografia, psychológia - a jeho 'obraz' a zložité socio-kultúrne funkcie ešte reálnejšie dokresľujú odvetvové sociológie." ([4], 128) A k tomu ešte ale dodáva, aby neobišiel vo svojich úvahách ani ideologický rozmer spoločensko-vedného bádania, a zdôrazňuje tu, že "konceptia abstraktného človeka musí byť dialekticky viazaná so so- ciálno-historickými formami človekovej realizácie" ([4], 28).

Pokúsili sme sa na vymedzenom priestore zachytiť a načrtnúť vývin názorov na miesto a funkciu filozofie a novokonštituovanej sociológie v súdobej koncepcii A. Siráckeho v druhej polovici 60. rokov minulého storočia. Toto obdobie predstavuje pre väčšinu spoločensko-vedných disciplín roky nádejného rozvoja smerom k slobode báda- nia a nezávislosti. Tento proces bol neskôr násilne ukončený a v dobe "normalizačného" temna došlo k inhibícii rozvoja spoločensko-vedných disciplín. Je potrebné konštatovať, že na tomto, inak z vonku implantovanom, malverznom vývine vecí, ktorý sa vo vede prejavil okrem iného mohutným reideologizačným tlakom, sa aktívne podieľal aj A. Sirácky, ktorý napokon i v rokoch najväčšieho politického odmäku napriek istým názna- kom kritickosti voči marxistickému dogmatizmu presadzoval myšlienku (dogmu par ex- cellence), že filozofia a sociológia sú vedami ideologickými. Ich ideologickosť vyplýva podľa A. Siráckeho jednak z "predmetu, z problémov ktoré sú 'triedne' (sociálne) pod- mienené, a konečne i zo subjektívneho postoja a 'roly' samotného bádateľa... spätosť týchto viet s ideológiou je zrejmä z ich spoločenskej funkcie a z plnenia spoločenskej objednávky" ([4], 16).

Z posledne citovaného textu však jasne vyplýva aj to, že v poňatí A. Siráckeho je úlohou vyššie uvedených disciplín, do ktorých vývinu dlhodobo zasahoval, podieľať sa na vytváraní pozitívneho obrazu a legitimizovaní moci súdobej vládnucej štruktúry. A. Sirácky k tomu svojou vlastnou teoretickou a publikačnou aktivitou a vedecko-organi- začnou činnosťou sám aktívne prispel.

LITERATÚRA

- [1] SIRÁCKY, A.: *Sociológia (Teória, metódy, problémy)*. Bratislava 1966.
- [2] UHER, J.: "Sociológia z teoretického a filozofického pohľadu." In: *Filozofia*, roč. XXII, 1967, č. 1.
- [3] SIRÁCKY, A.: "Štruktúra sociológie a filozofie vo vzťahu k vedám o človeku." In: *Filozofia*, roč. XXIII., 1968, č. 3.
- [4] SIRÁCKY, A.: "O vzťahu filozofie a sociológie." In: *Studia Sociologica*, roč. I, Bratislava 1969.
- [5] SIRÁCKY, A.: "O tzv. 'rozpore' individua a spoločnosti." In: *DAV*, Jar 1925, Bratislava.
- [6] KOLLÁR, K.: "K teoretickej činnosti A. Siráckeho v 60. rokoch 20. storočia." In: *Filozofia*, roč. LVIII, 2002, č. 10.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/1105/23.

PhDr. Karol Kollár, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR